

Grov revision av andra världskrigets historia

LENNART ANDERSSON PALM* *Göteborgs universitet*

Ukrainas premiärminister Arsenij Jatsenjuk fick vid sitt besök hos Angela Merkel den 8 januari 2015, oemotsagd, inför de tyska TV-kamerorna yttra följande ord om andra världskriget: "Vi minns alla klart den sovjetiska invasionen av Ukraina och Tyskland ... Den får inte upprepas."¹ Jatsenjuk försökte här legitimera sin regering inför en tysk publik genom att radikalt omtolka andra världskrigets historia: det var i själva verket Tyskland som angripits av Sovjetunionen. Får man tro Jatsenjuk så invaderade Sovjetunionen också sig självt – Ukraina var ju sedan flera hundra år, med undantag av ett par år efter första världskriget, en del av Ryssland/Sovjet. Uttalandet kan knappast ses som en tillfällig omdömeslöshet. Snarare är det besläktat med en ny tolkning av andra världskrigets historia som på senare år gjort ett allt större avtryck i offentligheten, inte bara i Östeuropa utan också i västvärlden inklusive Sverige.² Dess syfte är att i grunden omvärdera Sovjetunionens roll före och under andra världskriget. Nytolkningen ger sig främst tillkänna i debatter inom politiken och media, liksom inom den anglosaxiskt präglade populärkulturen.

Att den också sprids av författare med mer seriösa historikeranspråk

* Professor i historia

1. <<http://rt.com/op-edge/221459-ukraine-germany-invade-russia>> (2015-04-17). Min översättning.

2. I olika varianter har den nya historieskrivningen i Sverige förfäktats av bl.a. historikern Kristian Gerner i *Expressen* 11/3 och 10/3 2015 och journalister som Peter Wolodarski (*DN* 18/4) och Stefan Ingvarsson i *Expressen* 4/2 och 10/2 2015. I Gerners fall är tolkningsförskjutningen över tid tydlig; 1997 skrev han i *Centraleuropas historia* (Stockholm 2004) s. 343: "Den viktigaste enskilda faktorn bakom utbrottet av andra världskriget var nazisternas maktövertagande i Tyskland den 30 januari 1933."

är den storsäljande statsvetaren Anne Applebaum ett exempel på. Så här ser hon på ansvaret för andra världskrigets utbrott:

Stalin startade kriget. Han och Hitler delade Europa mellan sig 1939 vid tiden för Molotov-Ribbentroppakten. Tillsammans invaderade de Polen och de baltiska staterna. Det var Stalins beslut att göra detta som gav Hitler två år för att invadera Västeuropa.³

Denna nya historieskrivning innebär en drastisk omsvängning i skuldfrågan jämfört med den uppfattning som hittills tveklöst dominerat bland akademiska historiker efter krigsslutet. Som exempel kan anföras Alf W. Johanssons *Den nazistiska utmaningen: Aspekter på andra världskriget*, en bok som i upplaga efter upplaga från 1983 flitigt använts i de svenska universitetens grundutbildning:

I motsats till frågan om orsakerna och skulden till första världskriget råder det för närvarande inte några delade meningar bland seriösa historiker om orsakerna och skulden till andra världskriget. Man kan säga att Nürnberggrättegångens utslag att andra världskrigets orsak och utlösning låg hos det nationalsocialistiska Tyskland ligger fast.⁴

Också Nürnbergdomarna 1946 pekade ut Tyskland som ensam krigsanstiftare och att det var just denna anstiftan som var det högsta av alla brott mot mänskligheten. Den nya tesen är att Sovjet har ett minst lika stort ansvar för krigsutbrottet som Tyskland. Ståndpunkten tenderar också att beledsagas av flera andra dubiösa uppfattningar: om man vill utpeka Sovjet som krigsanstiftare blir det naturligt att tona ned eller förtiga Röda arméns krigsavgörande insats mot Nazityskland och i motsvarande mån blåsa upp västmakternas militära bragder. Likaså ligger det nära till hands att tillmäta Molotov-Ribbentroppakten en väldig bety-

3. Intervju med Anne Applebaum i *Radio Free Europe* och *Radio Liberty* 2013-05-03. <<http://www.rferl.org/content/gulag-anne-applebaum-stalin/24918667.html>> (2015-04-09). Min översättning av originaltextens "Stalin started the war. He and Hitler divided Europe between them in 1939 at the time of the Molotov-Ribbentrop Pact. They jointly invaded Poland and the Baltic states. It was Stalin's decision to do that that allowed Hitler two years in which to invade Western Europe".

4. Alf W. Johansson, *Den nazistiska utmaningen: Aspekter på andra världskriget* (Stockholm 2014) s. 29. Jämför Nürnberg-protokollet 30/9 1946 s. 426, återgivet på <<http://avalon.law.yale.edu/imt/09-30-46.asp>> (2015-03-28). En annan grundbok som hittills vanligen använts i universitetens grundutbildning är John P. McKay, Bennett D. Hill, John Buckler *et al*, *A History of World Societies* (8:e upplagan, Boston 2009). Jag citerar också "McKay *et al*" i föreliggande artikel. Boken ansluter helt till Johanssons uppfattning i citatet, se s. 903, 919.

delse, men låta paktens förhistoria – särskilt Münchenöverenskommelsen 1938 och Sovjets försök att skapa en försvarspakt med västmakterna mot Tyskland – förpassas till den historiska glömskan. Eftersom man vill förringa den sovjetiska militära insatsen mot Nazityskland är det också logiskt att förtiga eller förneka den ekonomiska utveckling som gjorde insatsen möjlig. Det industriella uppbygget i Sovjet på 1930-talet tenderar därför att hamna i skymundan. Olika inslag i nytolkningen är på så sätt kopplade till varandra.

Den nya historieskrivningen kan ha flera orsaker – i Jatsenjuks fall spelar naturligtvis det konfliktfyllda förhållandet mellan USA/EU/Ukraina och Ryssland en stor roll. Vår tids allt mer högerorienterade politiska klimat i Europa har kanske skapat mottaglighet för endimensionella och osakliga framställningar av Sovjetkommunismen.

Oavsett orsakerna står det helt klart att den nya bilden av mänsklighetens största egenförvållade katastrof, andra världskriget, i långt högre grad måste uppmärksammas och diskuteras inom det svenska historikersamfundet.

Mitt bidrag blir att granska en ny lärobok avsedd för grundutbildningen i historia vid Sveriges universitet. Den heter *En samtidig världshistoria* och har professor Maria Sjöberg som huvudredaktör.⁵ Min ambition är inte att uttala mig om boken i dess helhet; det är beskrivningen av andra världskriget jag intresserar mig för.

Den nya läroboken på 1100 sidor har skrivits av 41 olika författare. Det sammanhållande temat är havens roll i det förflutna, vilket gör att ett visst historiskt skeende kan splittras upp i diskussioner om olika hav. Skildringen av andra världskriget är därför ganska svår att få grepp om. Medförfattarna Martin Hårdstedt och Klas-Göran Karlsson svarar hur som helst för merparten av detta krigs historia.⁶

Hur förhåller sig den nya boken till den pågående revisionen av andra världskrigets historia? Vi får här koncentrera oss på några få nyckelfrågor:

- 1) Hur beskrivs Sovjetunionens inre förhållanden under mellankrigstiden, inte minst vad gäller den ekonomiska utvecklingen?

5. Maria Sjöberg (red.), *En samtidig världshistoria* (Lund 2014).

6. Mary Hilsons recension i *Historisk tidskrift* 135:1 (2015) s. 120–127 utelämnar egendomligt nog bokens behandling av de här granskade frågorna.

- 2) Hur beskrivs förspelet till andra världskriget, särskilt med avseende på München 1938 och Molotov-Ribbentropakten?
- 3) Vem bär ansvaret för utbrottet av andra världskriget?
- 4) Vilka aktörer spelade huvudrollen i kampen mot och nedkämpandet av Hitlerkoalitionen?

Sovjetunionen under mellankrigstiden

Beskrivningen av Sovjetunionens inre förhållanden under denna period har stor betydelse för den som vill förstå både drivkrafterna bakom den sovjetiska politiken före kriget och landets militära insats 1941–1945.

I den nya läroboken förmedlas bilden av ett samhälle alltigenom präglad av terror och elände. Ett exempel: "Motståndet på landsbygden mot den brutala samhällsomvandlingen möttes de första åren på 1930-talet med utsvältning av hela provinser för att tvinga alla att följa regimens politik. Dödsoffren räknades i miljoner".⁷ Och vidare: "Obligatorisk skolgång dröjde ända till mellankrigstiden". Kvinnors utvecklingsmöjligheter var bäst i väst, inklusive Tyskland, sämst i öst, inklusive Sovjet.⁸ Sovjetiska kvinnor var inte jämställda.⁹

Delar av beskrivningen är självfallet riktig. Det räcker att nämna Stalins blodiga utrensningar och deportationer samt svältkatastrofen i början av 1930-talet. Men en seriös skildring av Sovjets 1930-tal borde också beakta de stora ekonomiska framstegen till följd av den forcerade industrialiseringen, alfabetiseringen av de illitterata massorna, införandet av ålderspension, fri hälsovård, fri utbildning, daghem och rätt till arbete. Reformen för jämställdhet mellan könen genomfördes: 1917 infördes samma rättigheter på alla områden för kvinnor som för män. Skilsmässa och abort var tillåtet, arbete utom hemmet uppmuntrades och kvinnorna hade rätt till en egen sexualitet. Även om denna kvinnofrigörelse tonades ner under Stalin blev rätten till arbete och utbildning bestående.

Den nya bokens endimensionella bild ställer läsaren inför flera fundamentala frågor: Hur kunde detta helveteslika samhälle fungera överhuvudtaget? Sovjetfolkens uppoffrande insatser för att försvara denna

7. Sjöberg (red.) (2014) s. 811.

8. Sjöberg (red.) (2014) s. 814.

9. Sjöberg (red.) (2014) s. 969. På sidan 968 nämns ett visst socialt skyddsnät i form av utbildning, sjukvård och ålderspension, men då rör det sig om de efterkrigstida folkdemokratierna.

stat, se nedan, blir obegripliga. Att Röda armén 1941–1945 kunde segra över *Wehrmacht* framstår som ett än större mysterium, också med tanke på den bild som ges av den havererade ekonomin.

Förvisso var livet för de flesta sovjetmedborgare svårt och levnadsstandarden låg. Men för den som på allvar vill diskutera livsvillkor i ett samhälle är den förväntade livslängden en viktig variabel. Den var i Sovjet – Ryska kejsardömet – år 1880 27,7 år; 1900 32,4 år; 1930 42,9 år och 1950 64,0 år. Åter ett mysterium för den som läser nya grundboken!¹⁰

Särskilt det industriella uppbygget måste rimligen betraktas som en central förklaring till Sovjets förmåga att militärt besegra Nazityskland. Hårdstedt har dock en annan uppfattning: "Femårsplanernas införande framställdes som en succé, men verkligheten var en annan eftersom statistiken gav en falsk bild av utvecklingen."¹¹ Framhävandet av svält och armod accentuerar bilden av ett entydigt ekonomiskt fiasko. Här kan man jämföra med den grundbok i historia på A-nivå som länge dominerat vid svenska universitet, McKay *et al*, *A History of World Societies*. Enligt den var de industriella framstegen i Stalins Sovjet "indeed, quite spectacular". Mellan 1928 och 1937 femfaldigades produktionen. "Inget annat stort land hade någonsin uppnått en så snabb ekonomisk industriell tillväxt."¹²

Forskningen har varit överens om att det socialistiska planprojektets andra del – kollektiviseringen av jordbruket och införandet av kollektivjordbruk – inledningsvis blev en katastrof med flera miljoner döda de två svältåren 1932–1933. Den nya boken framställer emellertid denna svält som avsiktligt framkallad från Sovjetledningens sida. Här kan man åter jämföra med den tidigare grundboken, McKay *et al*. Enligt denna var svältens 1932–1933 följden av en misslyckad ekonomisk politik: hellre än att lämna över sin boskap och spannmål till kollektiven valde många bönder att slakta sina djur och bränna skördarna i protest. Nästan hälften av boskapen försvann mellan 1929 och 1933.¹³ I den nya läroboken lämnas de senaste rönen kring dessa skeenden därhän.¹⁴

10. Massimo Livi-Bacci, *A Concise History of World Population* (Oxford 2001) tabell 4.3.

11. Sjöberg (red.) (2014) s. 811.

12. McKay, Hill, Buckler *et al* (2009) s. 909. Min översättning.

13. McKay, Hill, Buckler *et al* (2009) s. 909.

14. Lennart Samuelson, *Strödda tankar om Sovjetrysslands förborgade historia* (Stockholm 2013) s. 32, 121–122; Viktor Kondrasjin, "Hungersnöden i Ryssland och Ukraina 1932–33", i Lennart Samuelson (red.), *Bönder och bolsjeviker. Den ryska landsbygdens historia 1902–1939* (Stockholm 2007) s. 141–174; Göran Leth, "Den svenska pressen och Den stora hungern:

Den nya grundboken undviker också andra viktiga frågor där den nya arkivsituationen efter Sovjetunionens fall gett upphov till ny kunskap. Antalet offer i det slutande 1930-talets terror har kunnat beräknas liksom GULAG-systemets omfattning, inre struktur, ekonomiska betydelse med mera. Intervjuprojekt och annan forskning har på senare år gett rika inblickar i det sovjetiska vardagslivet och i politiska, ekonomiska och militära förhållanden.¹⁵

Boken gör utvecklingen i Sovjet före kriget till ett mysterium. Det närmaste man kommer ett försök till förklaring är att Lenin och Stalin ville införa ett totalitärt samhälle.¹⁶ Så saknas helt diskussioner om bakgrunden till den stora terrorn i slutet av 1930-talet. McKays bok söker, så som en bred forskning gjort, historiska förklaringar. Var Stalin galen eller var terrorn en funktion av en inom partiet och befolkningen utbredd genuin men överdriven rädsla, som utvecklades till masshysteri, en ny häxjakt?¹⁷ Att Sovjet fruktade ett anfall västerifrån har hittills varit ett väl känt faktum, inte minst utifrån regimens strävan efter kollektiva säkerhetsarrangemang inför ett revanschistiskt Tyskland.¹⁸

Förspelet till världskriget:

München 1938 och Molotov-Ribbentroppakten 1939

Var Molotov-Ribbentroppakten ett uttryck för två totalitära staters naturliga samverkan, vilket ledde till att de gemensamt utlöste andra världskriget? Eller var pakten kulmen på ett cyniskt maktspel där också västmakterna var engagerade? Den senare ståndpunkten skulle naturligtvis motivera att Münchenavtalet 1938 mellan Hitler och Frankrike-Storbritannien uppmärksammas ordentligt. Men i den nya läroboken är beskrivningen av *appeasement*-politikens höjdpunkt kring München 1938 ytterst rapsodisk. Hårdstedt lämnar oss i dunkel om det mesta

---

Mänskliga rättigheter i spänningsfältet mellan politik och journalistisk form”, i Anu Mai Köll (red.), *Kommunismens ansikten: Repression, övervakning och svenska reaktioner* (Stockholm/Stehag 2005) s. 87, 90–91, 132 not 39. Orlando Figes, *Revolutionary Russia, 1891–1991: A history* (New York 2014) avfärdar på s. 216 att svälten var ett politiskt terrorinstrument.

15. Arbeten av författare som Lennart Samuelson, Svetlana Aleksijevitj och Catherine Merridale kan nämnas bland viktiga utgåvor på svenska. Jochen Hellbecks (utg.), *Stalingradprotokollen: Sovjetiska samtidsvittnen berättar om slaget* (Stockholm 2013) ger unikt närgångna inblickar i rödarmisternas mentaliteter.

16. Sjöberg (red.) (2014) s. 811.

17. McKay, Hill, Buckler *et al* (2009) s. 911.

18. Jfr Figes (2014) s. 268. En bakgrund till terrorn var, enligt honom, att ledningen från början av 1937 på allvar fruktade ett tvåfrontskrig mot Tyskland och Japan.

kring München 1938 – ordet München förekommer inte ens i *En samtidigt världshistoria!* Molotov-Ribbentroppakten får däremot relativt stor uppmärksamhet.

Att Sovjetunionen under 1930-talet idogt eftersträvat en kollektiv säkerhetspakt mot Hitlertyskland framgår inte av den nya läroboken. Den äldre läroboken, McKay *et al*, uppmärksammar däremot att landet sökt motarbeta fascismens framväxt allmänt i Europa. Sovjetunionen, uppges det, var det enda land som praktiskt stödde det demokratiska Spanien i kampen mot fascismen.¹⁹ När Hitler ställde sina krav på den tysktalande delen av Tjeckoslovakien, Sudetlandet, var enligt McKay *et al* det demokratiska Tjeckoslovakien berett att försvara sig. Frankrike var sedan länge Tjeckoslovariens allierade och om Frankrike slogs, hade Sovjetunionen lovat hjälpa.²⁰ München innebar att Frankrike frångick sin del av detta avtal och svek Tjeckoslovakien. Till Storbritanniens och Frankrikes förhandlingar med Hitler i München inbjöds inte ens Sovjet.²¹ I Kreml blev man, efter trevare om en anti-Hitlerallians så sent som i augusti 1939, allt klarare över att västmakterna i själva verket inte ville ha någon allians utan helst få Hitler att expandera österut. När så Tyskland i augusti 1939 erbjöd Sovjet en tioårig ickeangreppspakt – ”Molotov-Ribbentroppakten” – svarade Sovjet ja.

I stort sett hela detta förspel lämnas därhän i den nya grundboken. Enligt Karlsson gjorde Molotov-Ribbentroppakten ”det möjligt för dessa två länder [Tyskland och Sovjet] att utifrån den nya styrkepositionen dela det östra Östersjöområdet mellan sig ...”.²² Några alternativa förklaringar till icke-angreppsavtalet än Sovjets expansionslusta letar man förgäves efter. En sådan, mycket plausibel, finns ju: Att Sovjet, då landet förutsåg ett framtida tyskt anfall, genom avtalet med Hitler vann mer tid för upprustning och kunde skaffa sig en stor buffertzonen runt sitt kärnområde. Detta är en förklaring som sedan länge varit central inom den seriösa historieskrivningen kring andra världskriget.

Hårdstedt ger en visserligen tunn, men ändå acceptabel förklaring till Tysklands syften med kriget. Men antagligen som en följd av den omvärdering av krigsansvaret som boken förfäktar lämnas vi i osäker-

19. McKay, Hill, Buckler *et al* (2009) s. 918.

20. McKay, Hill, Buckler *et al* (2009) s. 918 f.

21. McKay, Hill, Buckler *et al* (2009) s. 919.

22. Sjöberg (red.) (2014) s. 959.

het om de sovjetiska målen. Det allmänna intryck man får av de få och spridda notiserna är att Sovjet drevs av en önskan att erövra territorier.

Skuldfrågan – Vem startade kriget?

Hårdstedts framställning är suddig på denna punkt, å ena sidan diskuterar han Tysklands utrikespolitik som aggressiv – ”Områden i öster skulle erövrats och koloniserats” –, å andra sidan anger han att kriget började med att Tyskland och Sovjet anföll Polen i september 1939.²³ Vem som bar ansvaret berörs inte närmare.

Klas-Göran Karlsson knyter också världskrigets början till anfallet på Polen: ”Polen attackerades från två håll i krigets början och delades som tidigare i historien mellan stormakterna”.²⁴ Men hos Karlsson blir det tydligt att han desavouerar Nürnbergdomstolen i skuldfrågan när han skriver att ”Tyskland [efter kriget] gjordes ensamt skyldigt till kriget och massvåldet ...”.²⁵ Läsaren leds till tanken att det i verkligheten fanns ytterligare en, lika belastad, medbrottsling som aldrig ställdes till svars – Sovjetunionen.

Kampen mot Nazityskland

Att andra världskriget i stort sett avgjordes på östfronten har länge varit allmängods bland historiker. I sin ovan nämnda lärobok uttrycker Alf W. Johansson saken på följande sätt:

[Man kan] ... utan överdrift påstå att Sovjetunionen stod för tre fjärdedelar av krigsföringen gentemot Tyskland. Det var på östfronten som den tyska krigsmaskinen maldes sönder. Medan Sovjetunionen under perioden 1941–1945 aldrig ställdes inför mindre än 100 tyska stridande divisioner, ställdes västmakterna aldrig på någon front före den 6 juni 1944 mot mer än högst 10 tyska divisioner. Än klarare blir bilden om man jämför antalet dödade i kriget i de olika nationerna. I Sovjetunionen beräknar man att minst 20 miljoner dödades ... Storbritannien förlorade 386 000 varav 60 000 civila. USA förlorade sammanlagt 259 000 på båda krigsskådeplatserna.²⁶

23. Sjöberg (red.) (2014) s. 816.

24. Sjöberg (red.) (2014) s. 961.

25. Sjöberg (red.) (2014) s. 963.

26. Johansson (2014) s. 102.

Också *A History of World Societies* skildrar Sovjet som huvudkraften mot Hitler. Tysklands initiala framgångar mot Sovjet tas upp, bland annat att Leningrad omringades och att Moskva belägrades.²⁷ Slaget vid Stalingrad beskrivs som en vändpunkt vintern 1942–1943, liksom Sovjetarméns framryckning västerut från juli 1943.²⁸ McKay *et al* försöker dessutom förklara bakgrunden till de sovjetiska framgångarna. Fabriksflyttningar och produktionsomläggningarna nämns, men "[f]ramför allt kunde Stalin utnyttja Sovjetfolkets massiva stöd och hjältemodiga beslutsamhet...". Och vidare: "Vad gäller Sovjetunionen, så stor var dess styrka att den mycket väl kunde ha besegrat Tyskland utan västlig hjälp".²⁹

I *En samtidig världshistoria* förmedlas en helt annan bild. De västallierades krigsinsatser framställs som avgörande. Normandie, "försommaren 1944", beskrivs som en vändpunkt i kriget.³⁰ Om Dagen D skriver Hårdstedt att den "allierade landstigningen i Normandie den 6 juni 1944 innebar början till slutet för Tyskland".³¹ Birgit Karlsson tar upp britternas "avgörande seger" vid El-Alamein.³² Den frejdigaste nyteckningen av kriget ger Klas-Göran Karlsson, som låter oss veta att Storbritannien var "Tysklands huvudmotståndare under hela kriget".³³

De sovjetiska krigsinsatserna skrivs ned eller reduceras till förbrytelser. Särskilt Karlsson betonar de tyska offren för Sovjetarmén: Två miljoner tyskar dödades när Röda armén gick västerut och sannolikt våldtogs två miljoner kvinnor.³⁴

I *En samtidig världshistoria* får vi knappast veta något alls om krigets militära förlopp på östfronten. Uppseendeväckande är bland annat att slaget vid Stalingrad överhuvudtaget inte nämns i boken.³⁵ I övrigt skildras huvudsakligen olika förbrytelser och svek från Sovjetarméns

27. McKay, Hill, Buckler *et al* (2009) s. 921.

28. McKay, Hill, Buckler *et al* (2009) s. 928–929.

29. McKay, Hill, Buckler *et al* (2009) s. 928. Min översättning.

30. Sjöberg (red.) (2014) s. 849.

31. Sjöberg (red.) (2014) s. 817.

32. Sjöberg (red.) (2014) s. 734.

33. Sjöberg (red.) (2014) s. 960.

34. Tolv miljoner *Volksdeutsche* tvingades inför Röda arméns framryckning mot Berlin att lämna sina hemtrakter för gott i processer som sedermera kommit att kallas etnisk rensning. 25 000 estländare och 700 estlandssvenskar tvingades fly. Miljoner tyskar "drabbades av polsk aggression..." Hårdstedt tillägger att de sovjetiska trupperna utöver massvåldtäkterna också plundrade Baltikum, Polen och Tyskland. Sjöberg (red.) (2014) s. 958, 962, 818.

35. Att Sovjet ingick ett icke-angreppsavtal med Japan sägs helt oförmedlat, sannolikt som en insinuation att Sovjet minsann inte bara skrev avtal med Hitler. Att detta var följden av att Sovjet besegrat ett japanskt anfall vid Khalkhyn Gol sommaren 1939 nämns inte, trots

sida. Världshistoriens största materiella förstörelseverk, det tyska i västra delarna av Sovjetunionen, blir en mycket abstrakt sak. Sovjettruppers våldtäkter tas fram flera gånger i den nya boken, men man letar förgäves efter något om de sannolikt minst 190 000 amerikanska våldtäkterna på tyska kvinnor efter interventionen i Normandie, antagligen lika många som föll offer för Röda armén i förhållande till mängden utsatta kvinnor och den tid deras hembygder var stridsområden.³⁶ Att en grannstad till Stockholm råkade ut för en av historiens största krigsförbrytelser, svältbelägringen av Leningrad med möjligen 1,5 miljoner offer, hade man förväntat sig få veta något om.

I ett avsnitt om Östersjön (!) tvingas dock Karlsson slutligen medge, låt vara närmast som ett överraskande inskott och jämförelsevis ospecificerat, att: "De tyska, polska och sovjetiska territorierna hade förötts av kriget. Befolkningsförlusterna var oerhörda; bara i Sovjetunionen hade ungefär 27 miljoner människor dött, dubbelt så många civila som militära".³⁷ Den materiella och mänskliga innebörden i det tyska förintelsekriget i öst där Sovjet under nästan fyra år dagligen i snitt förlorade nästan 20 000 medborgare kanske förtjänat en något utförligare behandling?

Den enda gång Sovjetunionens krigsinsats kommenteras närmare är i ett jämförelsevis stort avsnitt av Karlsson om den sovjetiska historieskrivningen om kriget. I denna förträngdes den egna sidans försyndelser och Röda armens insatser blåstes upp. Sovjet kunde dessutom i Väst såsom "den hårdast drabbade krigförande parten" påräkna en välvillig historiografisk behandling och stöd för en svart-vit historieskrivning".³⁸ Karlsson ger här läsaren intrycket att allt tal om Sovjets avgörande roll var en propagandabluff.

Sammanfattning

I den nya grundboken *En samtidig världshistoria* kolporteras en i viktiga avseenden långtgående omskrivning av andra världskriget och det som den stora majoriteten av vetenskapliga historiker under lång tid varit

att detta slag med stor sannolikhet gjorde att Sovjet slapp ett tvåfrontsrig vid det tyska anfall.

36. Se Miriam Gebhardt, *When the Soldiers Came: The rape of German women at the end of World War II* (München 2015).

37. Sjöberg (red.) (2014) s. 962.

38. Sjöberg (red.) (2014) s. 963.

överens om. Naturligtvis är det helt legitimt att tolkningar ändras, men då måste detta motiveras av solid empirisk forskning, helst grundad på tidigare obeaktat källmaterial. De nytolkningar jag diskuterat här tycks inte vila på en sådan grund. Boken följer tämligen väl den inledningsvis påtalade politiskt motiverade – några nya källor åberopas inte – nytolkningen av andra världskriget och dess förhistoria. Försöken att göra Sovjet som lika ansvarigt för kriget som Tyskland är tydliga, liksom det sakligt sett lika missvisande nedtonandet av Röda arméns och upphöjelsen av västmakternas krigsinsats. Det industriella uppbygget på 1930-talet, som möjliggjorde den sovjetiska segern, förtigs i stort sett. Man tänker helt oförmedlat på den "svart-vita historieskrivning" Klas-Göran Karlsson kritiserar Sovjet för, men med motsatta ideologiska förtecken.

Att den nya politiserande historietolkningen börjar leta sig in i läromedlen vid universiteten är illavarslande. Det är hög tid att svenska historiker uppmärksammar fenomenet och förhåller sig till det.